

Sanja CVETNIĆ, **Barokni defter: studije o likovnim djelima iz XVII. i XVIII. stoljeća u Bosni i Hercegovini**, Leykam international, Zagreb, 2011., 255 str.

Knjiga pod gornjim naslovom, koja se ovom prigodom prikazuje, nastala je u nemaloj mjeri kao rezultat poticaja koje je autorica, ugledna povjesničarka umjetnosti Sanja Cvetnić, stekla na osnovi svojih putovanja u Sarajevo, gdje je od 2004. do 2008. godine predavala predmet »Umjetnost baroka« na Filozofskom fakultetu tamošnjega Univerziteta kao vanjski suradnik.

Uvodni dio knjige (»Osobni uvod na mjestu općega«, 7–23) neuobičajeno je, za »klasična« uvodna slova i predgovore znanstvenim knjigama, netipično štivo. I upravo zato, ali i jednako tako zahvaljujući autoričinoj vrsnoći i umijeću »slaganja riječi«, izrazito poticajno za čitatelja, ne samo onoga koji se profesionalno bavi baroknom umjetnošću već i za šire čitateljstvo koje želi saznati nešto više o pojedinim etapama kulturnoumjetničkih strujanja na području tada još uvijek osmanske Bosne i Hercegovine. Uvod je ispreplitanje autoričinih osobnih iskustava, putnih zapisa nastalih autobusnim prolazima kroz Bosnu na putu do Sarajeva (i drugih odredišta), prisjećanja (dokumentiranim fotografskim zapisima) na obiteljsku povijest koja je u jednom svome dijelu bila vezana za život u Sarajevu, ali i citata i promišljanja velikana pera poput Ive Andrića i Meše Selimovića, bez kojih bi poznavanje složenoga bosanskog mikrokozmosa zasigurno bilo svima oskudnije. Također, već i sam naslov knjige (*Barokni defter*) upućuje na pokušaj otkrivanja i predstavljanja neobičnoga spoja barokne umjetnosti (na našim prostorima ponajprije iskazivane na kršćanskim područjima) i deftera – turske riječi koja je ovdje nadahnuta sintagmom »putna bilježnica«.

Sljedeće poglavlje (»*Nakaši oliti pjengaturi*, neimari i – naravno – *ujaci*«, 25–55) uvodi nas u povijesne okolnosti (uključenost Bosne i Hercegovine u Osmansko Carstvo) u kojima se odvijao umjetnički život franjevačke provincije Bosne Srebrene u baroknim stoljećima (17.–18. st.). Osmanska vladavina odredila je dvije ključne značajke umjetničke baštine: rijetke pojave baroka u graditeljstvu iz razloga što je gradnju novih zdanja bilo iznimno teško provesti te izrazitu prevlast slikarskih nad kiparskim djelima. U tome razdoblju također gotovo da i ne postoje dokumentirana svjedočanstva o domaćim umjetnicima – neimarima, a jedini njihov trag nalazimo u franjevačkim kroničarskim zapisima. Upravo franjevačke kronike, poput one fra Bona Benića, fra Filipa Lastrića i drugih,

otkrivaju nam kako su franjevački samostani u Kraljevoj Sutjesci, Fojnici, Kreševu ili Petrićevcu teško mogli slijediti rigorozne, zapadnoeuropski promišljene naputke poslijetridentske Crkve. Otuda toliko pogođena i čitatelju višestruko zorna usporedba o gotovo trideset metara visokome *Baldahinu* pod kupolom sv. Petra za koji je papa Urban VIII. zadužio slavnoga Berninija i *pokretnog oltara na prikladnim i doličnim mjestima koje su bosanski i hercegovački ujacu nosili po svom biblijskom krajoliku ...* (str. 30). Ipak, nizom konkretnih primjera autorica naglašava kako su neke od onodobnih ikonografskih promjena zaživjele na području Bosne Srebrene vrlo brzo, čak i gotovo istodobno s drugim zemljama pod okriljem katoličkih vladara. Primjerice, ikonografski naglasci na svecima i na Bogorodici postali su važnim značajkama katoličkoga identiteta, težilo se nabavljanju što raskošnije opreme oltara, a sve je to pratilo i odgovarajuće liturgijsko posuđe, ruho i ostali predmeti. Iskazivanje osobite pobožnosti prema Presvetome zabilježeno je u bogato urešenim pokaznicama, poput srebrne, pozlaćene pokaznice iz prve polovine 18. stoljeća sačuvane u riznici franjevačkog samostana sv. Luke u Jajcu.

Većinu crkvene opreme (od slika do paramenata) franjevci su naručivali ili uvozili izravno iz Mletaka odnosno od umjetnika iz Dalmacije. O tome kazuje i opsežno poglavlje »Djela umjetnika venecijanske škole« (57–112). Ovdje autorica ukazuje na brojna neatribuirana djela majstora kista mletačke škole, ali i na uratke poznatih umjetnika, od kasnoga manirista Baldassarea d'Anne (*Bezgrješno Začeće s lauretanskim simbolima, sv. Stjepanom Prvomučnikom i donatorom Stjepanom Dragojlovićem* u Kraljevoj Sutjesci, *Posljednji sud* u Kreševu) do remek-djela *Povratak Svete Obitelji iz Hrama* i *sv. Antun Padovanski* (Petrićevac) Giana Antonija Guardija te djela *Bogorodica sa sv. Rokom* i *sv. Sebastijanom, franjevcem i skupinom vjernika* (Fojnica), autor kojega je mletačko-dalmatinski umjetnik setečenta Sebastiano Giuseppe Devita. Osim mletačkih slika, u Bosni i Hercegovini opažaju se, iako u mnogo manjoj mjeri, i djela umjetnika drugih talijanskih škola, a kao primjer navodi se rad Napuljca Francesca de Mure *Bogorodica s Djetetom* i *mali sv. Ivan Krstitelj* u franjevačkom samostanu na Petrićevcu.

Četvrto poglavlje (»Uspjeh flamanskih invencija«, 113–142) ukazuje na slike nastale prema grafičkim predlošcima koje bosansko-hercegovačku baštinu povezuju ponajprije s nizozemskim slikarskim školama. Primjeri koji su ovdje u središtu pozornosti Sanje Cvetnić slike su *Štovanje Imena Isusova i isusovački sveci* (nepoznati slikar, nakon 1640., Mostar – franjevačka zbirka samostana sv. Petra i Pavla), *Raspeti* (nepoznati slikar iz sredine 17. stoljeća, Mostar, ista zbirka) i *Bogorodica sućutna / Bogorodica od sedam žalosti* (nepoznati slikar, oko 1850., Franjevačka galerija u Širokome Brijegu).

U cjelini »Srednjoeuropski umjetnici« (143–166) središte su istraživačkoga zanimanja slikarska djela *Sv. Lucija* (rad kranjskog ili štajerskog slikara iz druge polovine 18. stoljeća, Franjevačka galerija u Širokome Brijegu), *Porcijunkulski oprost* (autor Paulus Antonius Senser, 1753., franjevački samostan sv. Bonaventure u Visokom), *Bogorodica s Djetetom* (isti autor, oko 1750., franjevački samostan u Tolisi) i dr. Sljedeće poglavlje, naslovljeno »Knjižna ilustracija i likovna kultura« (167–189), ponajprije je usmjereno na analizu ilustriranih knjiga, poput djela *Emblemata* Andree Alciata, koje je svoje najopsežnije izdanje doživjelo u Padovi (1621.). Rijedak i vrlo dobro očuvan primjerak toga djela posjeduje knjižnica u Kraljevoj Sutjesci.

Završno poglavlje (»Barokni susreti«, 191–197) moglo bi biti naslovljeno i »Umjesto zaključka«. Autoričina prisjećanja na doživljeno tijekom godina posjeta Bosni i Sarajevu, s pravom iskazan ponos na naučeno, opažaji koji napreduju i mijenjaju se u skladu s protokom godina i stečenih iskustava, *hommage* su – kako i sama autorica kazuje – njezinim sarajevskim studentima, njihovome ratnom djetinjstvu, ali i djetinjim pričama uopće.

Na kraju knjige sadržani su sažetci na hrvatskom, talijanskom, njemačkom i engleskom jeziku (198–213), popis uporabljene literature (215–229), kazala (231–251), zahvale (253) i bilješka o autorici (255).

Knjiga Sanje Cvetnić hrabar je ukorak u počesto teško shvatljivu (nekima i teško prihvatljivu) povijest Bosne. Raščlamba likovnih djela duž franjevačkih samostana od Banje Luke do Mostara jedinstveno je, zaokruženo i višestruko inspirativno djelo. Ponajprije zbog jednostavne činjenice odnosno usporedbe iskazane u uvodu. Naime, istraživati barok hrvatskoga Jadrana, prožet prštavim i sveprisutnim mletačkim i inim primjerima, u kojem se redaju teško izbrojivi nizovi velikih imena sredozemne likovne umjetnosti, u usporedbi sa skromnošću fratarskih narudžbi i ograničenih dosega likovnoga izražavanja lokalnih neimara – jednostavnije je, lakše i zasigurno lišeno zamki i prepreka koje su, kada je riječ o »bosanske baroku«, uobičajena pojava.

Nadalje, ova knjiga nikako nije suhoparno znanstveno štivo. Sanja Cvetnić – uz neprijepornu znanstvenu erudiciju – posjeduje i »ono nešto« što se niti u jednoj školi i niti u jednome društvenom okružju ne može naučiti – književni dar, umijeće nizanja rečenica u jednostavan, pronicljiv i svima blizak sklad. Stoga ovdje nimalo nije fraza kada ovaj prikaz zaključim procjenom kako ova knjiga neće biti samo dragocjena literatura povjesničarima likovnih umjetnosti, već će za njom posegnuti i svi oni koje intrigira povijesna i kulturna baština vječito izazovne i upravo stoga poticajne Bosne i Hercegovine.

Lovorka Čoralić